

Софія Корнієнко
Сергій Корнієнко

ВИХОВНИЙ ПРОСТІР ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Навчально-методичний посібник

*Схвалено комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді
Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

ББК 74.200.58

К67

Рецензенти:

член-кореспондент АПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
ректор Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

В.П. Кравець;

доктор педагогічних наук, професор,
зав.кафедрою педагогіки Ізмаїльського державного
гуманітарного університету

Н.В. Кічук;

вчитель-методист початкових класів
Тернопільської ЗОШ №24

О.П. Онишків.

*Схвалено комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді
Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України
(протокол № 16 від 29.06.2005 р.)*

Софія Корнієнко, Сергій Корнієнко.

К67 Виховний простір першокласників: навчально-методичний
посібник. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2005. — 216с.

ISBN 966-692-675-X

Даний посібник є першою спробою поєднання методики виховання і практики організації виховного процесу першокласників. Він містить методичні рекомендації і практичні розробки різноманітних форм роботи з учнями першого класу. Автори пропонують цікавий підхід щодо поділу навчального року на виховні періоди, які відповідають навчально-виховним завданням, подіям у житті класу, школи, суспільства, природи тощо.

Посібник буде корисним для всіх, хто працює з першокласниками: учителів, організаторів дитячого колективу, вихователів груп продовженого дня, батьків, студентів педколеджів і педуніверситетів.

Охороняється законом про авторське право.

ББК 74.200.58

*Жодна частина даного видання не може бути використана чи відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

© Софія Корнієнко, Сергій Корнієнко, 2005

© Навчальна книга — Богдан,

макет, художнє оформлення, 2005

ISBN 966-692-675-X

ВСТУП

Сучасна школа має бути розвиваючою, особистісно орієнтованою. Ключова проблема такої школи — єдність освітнього процесу. Уроки не повинні виступати основним засобом впливу на формування молодого покоління і бути “...актами вчительського священнодійства...” [2, 5], а виховання не має обмежуватися ситуативними виховними заходами і п'ятнадцятихвилинними виховними годинами. Не випадково видатні педагоги минулого (І.Г. Песталоцці, Д. Дюпої, Л.М. Толстой, В.О. Сухомлинський) і сучасні (Ш.О.Амонашвілі) одноставно стверджують, що початкова школа (особливо для дітей шести років) — це значною мірою світ гри, прогулянок, розмов, творчості, веселих колективних справ. Визначні вихователі, звичайно, по-різному, зважаючи на свій час і власний світогляд, звертали увагу на те, що жорстка класно-урочна система, де правлять Його величність Урок і культ оцінки, особливо небезпечна в молодшому шкільному віці.

Треба визнати, що зараз у початковій школі багато цікавого — різноманітні програми, посібники, методики, прийоми — але все це в навчальній роботі. За роки дидактичної орієнтації шкільної освіти у частини вчителів сформувалася позиція: “Я — вчитель, моє завдання навчати, а не виховувати” [31]. І справді, використовуючи найновіші технології, деякі вчителі намагаються дати дітям якомога більше знань — і, відповідно, вимогливіше оцінити.

Відомо, що становлення соціального і морального досвіду дітей аж ніяк не залежить безпосередньо від навчальних успіхів. На уроці вчитель зазвичай не звертає уваги на дитячі негаразди (тривоги, переживання, сумніви тощо), відсутнє неформальне, особисте спілкування.

Як діти почуваються у такій школі? Наскільки їм комфортно? Адже вони різні: за своєю сутністю, здібностями, зосередженістю, здатністю запам'ятовувати... І виходить, що як би не старався вчитель, у класі все одно є діти, які навчаються гірше за інших. Але ж головне завдання педагога — турбуватися, щоб кожному учневі у класі було добре, щоб кожна дитина хотіла йти до школи.

Практика стверджує, що поза уроками діти органічно реалізують себе в іграх, творчих заняттях, дозвільному спілкуванні. Тут кожна дитина розкривається як цілісна особистість. Той, у кого негаразди з математикою, виявить себе веселим фантазером і витівником, а той, хто ніяк не може виконати норматив читання тексту, здивує товаришів умінням організувати цікаву гру; той, кому не вдається каліграфічне письмо, продемонструє уміння виготовляти коробки з обгорток і різноманітних природних матеріалів (гілочок, корінчиків, листочків, соломки тощо).

Таким чином долаються комплекси невстигаючих і складаються ситуації успіху, які підносять дітей, допомагають їм утвердитися серед друзів, а найголовніше — наповнюють змістом життя дитини...

Добре організована виховна робота допоможе дитині проявити свою сутність, самореалізуватися. Дитина зможе виявити такі якості, як турботливість, активність, кмітливість, творчі нахили, відповідальність, самостійність.

Сьогодні початкова школа має створити такий виховний простір, у якому кожній дитині буде добре, цікаво, де вона буде зайнята захоплюючою діяльністю, захищена фізично і психологічно від життєвих негараздів.

Настанова гуманізації шкільної освіти буде реалізована лише тоді, коли виховна робота посяде у школі таке ж місце, як і навчальна, а вчитель початкових класів стане організатором і учасником різноманітної діяльності молодших школярів: пізнавальної (урочний час), ігрової, фізкультурно-оздоровчої, трудової, художньо-естетичної, суспільно-корисної тощо (позаурочний час). Це безсумнівно зробить педагога близькою школярам людиною, дозволить створювати сприятливі ситуації для взаємодії і співпраці з дітьми.

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У ПІДГОТОВЧИЙ ПЕРІОД

Основні правила для вчителя першокласників, сформульовані видатними педагогами

1. У вихованні найголовніше — не зашкодити (*В.О. Сухомлинський*).
2. Для того, щоб правильно виховувати дитину, потрібно добре знати родинні умови виховання і рівень вихованості дитини, з яким вона прийшла до школи (*В.О. Сухомлинський*).
3. Для того, щоби всебічно виховати дитину, потрібно всебічно її пізнати (*К.Д. Ушинський*).
4. У дитині можна виховати ті якості, які має вихователь. Характер формується характером, а особистість — особистістю (*К.Д. Ушинський*).
5. Пізнай і виховай самого себе, перш ніж виховувати дітей (*Я. Корчак*).
6. Потрібно бачити себе в дітях, жити життям дітей, бути гуманним педагогом, щоб допомогти їм стати дорослими (*Ш.О. Амонашвілі*).
7. Пустотливість — особлива риса дитини, тільки потрібно вміло керувати нею. Сутність дитячої дисципліни — не в подавленні пустощів, а в їхньому перетворенні (*Ш.О. Амонашвілі*).
8. Виховний процес повинен бути наповнений повагою до особистості кожного учня (*Ш.О. Амонашвілі*).
9. Пам'ятайте, що дитинство — найважливіший період людського життя. Це не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, яким було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло у її розум і серце із навколишнього світу, — від цього значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк (*В.О. Сухомлинський*).

Першокласники. Які вони?

(Перевірте, чи добре Ви знаєте психологічні особливості дітей-шестирічок)

Психологи (Л.А. Венгер, Я.Л. Коломинський, В.С. Мухіна) у своїх працях розкривають характерні особливості дітей шестирічного віку:

1. У дітей цього віку достатньо розвинене мовлення (вони вживають від 3000 до 7000 слів).

2. Для них характерна пізнавальна активність (пізнання навколишнього світу відбувається через чисельні “навіщо?”, “чому?”, “як?”).

3. У шестирічок переважає не довільна увага, хоча вони можуть і довільно регулювати свою поведінку, зосереджувати увагу на тому, що їх приваблює.

4. Це час інтенсивного розвитку пам’яті; діти краще запам’ятовують те, що їх цікавить.

5. Шестирічки — і реалісти, і фантазери. Їхня уява має велику варіативність і відіграє важливу роль.

6. Першокласники знають багато норм і правил поведінки і виконують їх. Проте оцінювати свої дії і вчинки можуть не завжди. Для них важлива оцінка їхньої поведінки однолітками, дорослими.

7. Діти дуже довірливі. Мають почуття сорому, гордості. Їхня внутрішня позиція у ставленні до себе: “Я — хороший”.

8. Для шестирічної дитини властиві прагнення до визнання, усвідомлення себе хлопчиком (дівчинкою), усвідомлення себе в часі, знання своїх прав і обов’язків.

9. Прагнення до позитивних взаємин з дорослими організовує поведінку дітей-шестирічок. Бажання заслужити схвалення дорослих і симпатію товаришів є одним із основних мотивів поведінки першокласників. (Бажання самоствердитися стає причиною неврівноваженої поведінки, якщо дитині важко відповідати вимогам. Неправильна поведінка дорослих ще більше провокує капризування дітей).

10. У шестирічок почуття переважають над розумом. Вони — полонені емоцій. Їхнє життя — це постійні хвилювання з кожного приводу.

11. Дітям цього віку не вистачає сили волі. Мотиви “хочу” і “треба” вступають у суперечність. І не завжди перемагає “треба”. Щоб зберегти хороші стосунки з дорослими, дитина інколи обманує.

12. Працездатність у шестирічок невелика, тому для них необхідно створити особливий режим праці і відпочинку, використовувати

індивідуальний підхід, постійний медичний нагляд. Особливо негативно впливають на працездатність шестирічок шум і галас.

13. Діти з готовністю виконують вимоги вчителя. Тому потрібно, щоб педагогічний вплив був спрямований на виховання моральних якостей особистості дитини.

14. Адаптація до нових умов — важкий період для малюків. Вони напружені психологічно і фізично. Вже наприкінці першого місяця навчання у дітей можна помітити втому, зниження працездатності. Тому необхідні емоційна зацікавленість справою, дотримання режиму дня (чергування праці і відпочинку).

15. За даними досліджень, для шестирічок з нормальним розвитком характерна висока розумова активність. Вундеркіндів, щоправда, мало, та й ступінь випередження у розвитку в цей період визначити важко. Проте майже у кожному класі зустрічаються діти із затримкою розумового розвитку. З ними треба багато працювати і не отожднювати їх з категорією розумово відсталих дітей (з важкими ураженнями головного мозку).

16. Шестирічки люблять веселитися і пустувати. Це їхній природний стан.

17. Є категорія дітей з невротизмом, неврозом, неврозом страху, неврозом нав'язливих станів, неврозом нетримання сечі (енурез), заїканням. Тільки особлива турбота вчителя, доброзичливий стиль спілкування з цими дітьми в колективі сприятиме попередженню та подоланню їхніх негативних психічних станів.

18. У шестирічок з'являється прихильність один до одного, індивідуальні переваги.

19. Першокласники живуть завтрашнім днем. Все їхнє маленьке ество звернене в майбутнє.

20. У цьому віці вже є лідери: справжні і неформальні. Вчителю дуже важливо спрямувати дітей до справжнього лідера.

21. Кожна дитина хоче бути визнана дорослими, іншими дітьми, але реалізацію цієї потреби інколи супроводжують заздрість, ревнивість і т.п. Тут потрібна педагогічна пильність і делікатність.

22. Звісно, велике значення для розвитку шестирічок має навчання, але особливе місце в їхньому житті займає гра. Усвідомлену мету

(зосередити увагу, запам'ятати і т.д.) шестирічкам найлегше побачити у процесі гри. Ставлення до гри і правила гри є у цьому віці своєрідною школою соціальних відносин. Гра розвиває здібності дітей аналізувати свої дії, вчинки, мотиви, а також співвідносити їх з діями, вчинками та мотивами інших людей.

23. Дитина перебуває у значній емоційній залежності від дорослого. Вчитель повинен усвідомити це, щоб правильно вибрати стиль спілкування. Найбільш ефективним є демократичний стиль, який дозволяє кожному учневі зайняти активну позицію, створює атмосферу співробітництва між дітьми, між учителем і учнем, дає можливість швидко зняти втому, напругу дітей з допомогою похвали, включення у гру і т.д.

24. Від маленьких дітей часто чуємо такі слова: “Я ж також людина!” І таки ж людина! Вона чекає поваги до себе як до особистості, поваги до своєї праці, можливо, і не завжди добре виконаної.

Права першокласників

Важливе значення для забезпечення особистісно орієнтованого виховання школярів, для розвитку самоповаги у шестирічок має знання ними своїх прав. На жаль, у шкільній практиці цьому важливому аспекту виховання приділяється недостатньо уваги.

Учитель разом з дітьми може сформулювати ці права. Основою для цього може стати книга В.С. Мухіної “Шестилітний ребенок в школі” (Москва, 1986).

Пропонуємо орієнтовні **права першокласників**:

- право дитини на тишу (на уроці, у спальні і т.п.);
- право на повагу і ввічливе ставлення до себе;
- право на самостійність у виконанні завдань учителя;
- право на відпочинок на уроці і на перерві;
- право на гру, фантазію, пустощі;
- право на любов дорослих;
- право на піклування дорослих;
- право на захищеність від негативних впливів;
- право отримати відповіді дорослих на всі свої запитання;
- право звернутися за допомогою до дорослих;
- право отримати похвалу за добрі справи;
- право не бути заляканим дорослими;
- право не бути покараним фізично.

Правила-обов'язки першокласників

Починаючи з дошкільного віку, у дітей необхідно виховувати культуру життєдіяльності. Першокласник повинен знати, усвідомлювати і чітко виконувати правила:

- не сидіти без справи (гратися, мріяти, фантазувати тощо);
- ніколи не відкладати на завтра те, що можна зробити сьогодні;
- не залишати справу незакінченою;
- приступаючи до роботи, потрібно спочатку продумати, що за чим робити;
- не обманювати;
- не бути користолюбним і скупим;
- не бути заздрисним;
- не впадати у відчай через тимчасові невдачі.

Основними методами корекції поведінки шестирічок у школі є: розповідь, пояснення, переконання, вправління, привчання, створення виховуючих ситуацій, заохочення.

Практично втілюючи особистісно зорієнтовані виховні технології, педагог моделює майбутнє суспільство. Досягнення цієї мети безпосередньо пов'язане з його виховною установкою і забезпечується через професійні та індивідуальні риси особистості вихователя. В умовах демократизації суспільного життя головними характеристиками виховної установки, на думку В.А. Петровського [19], мають бути:

- мета — сприяння становленню і розвитку особистості вихованця;
- дотримання у спілкуванні з дітьми принципу: “Не поряд і не над, а разом”;
- основна лінія поведінки — не нав'язувати вихованцеві відомі стандарти, а сприяти тому, щоб він свідомо “доріс” до розумних суспільних норм; вбачати у дитині повноцінного партнера, насамперед людину, а вже тоді учня; допомагати дитині “знайти себе”.

Багаторічний досвід співпраці з вчителями початкових класів дозволяє стверджувати, що успіху у виховній роботі з молодшими школярами можна досягнути тільки при систематичній творчій співпраці з їхніми батьками. Тому у методиці виховної роботи з першокласниками робота з батьками має посісти одне з чільних місць.

Ось що сказала про це у своєму виступі на обласному конкурсі

“Класний керівник року” (2004 р.) старший вчитель Кременецької ЗОШ І.Т. Петренко: *“Працювати з батьками інколи складно, але дуже цікаво. У кожного з них свої можливості і величезний досвід, які я використовую для багатогранної виховної роботи з дітьми (свята, екскурсії, конкурси, мандрівки, акції тощо). Головна мета полягає в тому, щоби переконати батьків: всі діти в класі — спільні, і ми повинні турбуватися про їхнє виховання і розвиток. Крок за кроком я досягаю того, щоби створити міцну класну родину — однодумців і сподвижників.*

Кожні батьківські збори я починаю з розповідей про дітей (про кожну дитину — лише хороше), про кумедні й цікаві випадки на уроках і перервах — батьки поступово звикають дивитися на весь клас як на наших спільних дітей.

А після свят батьки у своїх анкетах, крім вражень, описують спостереження за дітьми класу. Ми часто обговорюємо ситуації, які виникають у класі, і батьки бачать, що мене цікавить кожна дитина і все, що з нею відбувається. Тому і батьки намагаються зробити для класу якомога більше: написати вірші, замовити екскурсію, підготувати оформлення різноманітних заходів.

Нічого, що зробили батьки, я не залишаю поза увагою. Вранці, після традиційного привітання (“Добрий день! Вітаю вас з новим навчальним днем!”), запитую у дітей:

— Що нового ви помітили у класі?

— Вікна чисті.

— Їх помили мами Віті та Каті.

— На шафі нові ляльки.

— Їх зробила мама Антона.

— Підставки для квітів.

— Це виготовив тато Сашка. А ще я відкрию вам таємницю — мама Володі замовила для нас екскурсію в музей.

Звичайно, дитина обов’язково розповість про все своїй родині. І батькам, про яких ми з дітьми говорили і яких хвалили, буде приємно. А інші в найближчий час також постараться що-небудь зробити для класу. Одного разу до мене прийшла мама Олега (у неї недавно народилась дочка) і сказала: “Олег щодня розповідає, що зробили інші батьки. Давайте я також щось зроблю, бо він хвилюється, мовляв, всі щось роблять, а ми — ні”. Іншого разу мені дав пораду тато Софійки: “Якщо Ви хочете, щоби я щось зробив, то скажіть про це Софійці — вона від мене не відчепиться, поки не зроблю”. Я всі ці висловлювання пам’ятаю, беру до уваги. А також обов’язково записую, що зробив кожний з батьків

для класу. Під час проведення свят, коли присутні багато гостей, нагороджують батьків грамотами зі словами подяки:

АДМІНІСТРАЦІЯ КРЕМЕНЕЦЬКОЇ ЗОШ №1
І КЛАСНИЙ КЕРІВНИК 1-А КЛАСУ
ВИСЛОВЛЮЮТЬ ПОДЯКУ
Сергію Анатолійовичу, татові Андрія Клименка,
за підготовку і проведення свята
“Ми тепер не просто діти, ми — школярки малі”.

Без батьківської підтримки і участі батьків у навчально-виховному процесі я б ніколи не досягла успіху”.

Перші батьківські збори
“Як підготувати дитину до школи”
(на базі дитячого садка або школи, травень).

1. Обговорення педагогічної ситуації.
2. Виступ учителя.
3. Демонстрування виставок.
4. Анкетування батьків.

Обговорення педагогічної ситуації. Прийшов хлопчик у перший клас. Читає досить вільно, рахує до ста, розв’язує арифметичні задачі на додавання і віднімання, словниковий запас багатий — ніби все гаразд. Але минає два місяці навчання — і його мати починає скаржитись учителю: “Не знаю, що робити з сином. Ми його так готували до школи, стільки з ним працювали, а похвалитись успіхами не можемо. Головне — зовсім не хоче вчитися. Іграшки таємно носить у портфелі, попри те, що я давно їх у нього відібрала і заховала.

1. *Що можна сказати про готовність хлопчика до школи?*
2. *Яку помилку допустили батьки, готуючи сина до школи?*

Виступ учителя. У час відродження і розбудови національної системи освіти початкова школа покликана забезпечити загальний розвиток дитини; формувати у молодших школярів уміння впевнено читати, писати і рахувати, користуватися книжкою та іншими джерелами інформації; формувати загальні уявлення про навколишній світ; сприяти засвоєнню норм загальнолюдської моралі та особистісного спілкування, основ гігієни, виробленню трудових навичок. Тому важливим завданням

у період підготовки дитини до школи має стати виховання у майбутніх школярів почуття відповідальності, самостійності, організованості, готовності трудитися (звичайно, на рівні, доступному шести-семирічній дитині); формування правильних моральних уявлень, готовності поділитися, поступитися, прийти на допомогу. Обізнаність з моральними нормами, які визначають людські взаємини, здатність дотримуватися правил поведінки в колективі — надійний компас для новачка і в іншому середовищі.

Готовність дитини до школи вчені умовно поділяють на фізіологічну, інтелектуальну, психологічну і соціальну (особистісну) [4, 15, 19, 23].

Усі складові готовності тісно взаємопов'язані, і недоліки у формуванні будь-якої з них так чи інакше відбиваються на успішності навчання дитини у школі.

Розвиток основних функціональних систем організму дитини і стану її здоров'я (фізіологічна готовність) складають фундамент шкільної готовності. Одне з першочергових завдань родини полягає в тому, щоб сприяти нормальному фізичному розвитку дитини. Для цього потрібно придбати необхідний спортивний інвентар (м'яч, скакалку, перекладину, ролики, скейт, велосипед тощо), створити домашній спортивний майданчик (*див. додаток 1*) і стимулювати дитину до щоденних занять фізичними вправами, проводити з нею рухливі ігри, прогулянки, вчити плавати, здійснювати загартовуючі процедури, стежити за нормальним харчуванням малюка, за регулярним медичним обстеженням тощо.

Показники фізичної підготовленості будуть занесені в індивідуальну картку фізичного здоров'я дитини (*див. додаток 2*), яка заповнюється при додатковому медичному обстеженні шкільними медичними працівниками й учителем фізичного виховання при поданні документів при вступі до школи. Пізніше динаміка рівня фізичної підготовленості (*див. додаток 3 і 4*) буде обліковуватися 2 рази на рік (у кінці й на початку навчального року) упродовж навчання дитини в початковій школі.

Інтелектуальну готовність забезпечує оволодіння найпростішими формами мислення (поняттями, судженнями, умовиводами), мислительними операціями (аналізом, синтезом, порівнянням, узагальненням), розвитком допитливості, ініціативи, самостійності, умінням логічно мислити, формуванням умінь і навичок у плануванні роботи, праця у певному темпі та ін.).